

Lucyna Myszka-Strychalska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [e-mail: lucyna.myszka@amu.edu.pl]

ORCID ?

O potrzebie wzmocnienia relacji interpersonalnych w czasach pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 – doniesienia z badań z udziałem młodzieży akademickiej

Abstrakt: Sytuacja pandemii wirusa SARS-CoV-2 oraz wynikające z niej regulacje prawne mające na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się choroby COVID-19, którą wywołuje, nie pozostały bez znaczenia dla jakości życia człowieka. Różnorodne obostrzenia społeczno-gospodarcze, w tym także nakaz przymusowej izolacji społecznej, który swoją najbardziej restrykcyjną formę w Polsce przyjął od drugiej połowy marca do maja 2020 r., znacząco ograniczyły kontakty międzyludzkie. W konsekwencji, wiele obszarów ludzkiej aktywności zostało przeniesionych do przestrzeni internetowej. Zmiana ta nie ominęła również młodzieży akademickiej, która przeszła na tryb edukacji zdalnej, co stanowiło kolejną trudność na drodze do utrzymywania bezpośrednich relacji z innymi ludźmi. Artykuł prezentuje wyniki badań empirycznych dotyczących jakości relacji interpersonalnych młodzieży studiującej w trybie stacjonarnym w czasie COVID-19. W badaniu, w którym wykorzystano ankietę internetową, wzięło udział 2285 respondentów. Zgromadzony materiał, który został poddany analizie statystycznej, dowodzi, iż w opiniach badanej młodzieży akademickiej nastąpił spadek jakości kontaktów międzyludzkich. W gronie czynników determinujących zadowolenie respondentów z więzi interpersonalnych, można wskazać między innymi: ich znaczenie dla nich, formę ich utrzymywania oraz miejsce pobytu w czasie pandemii. Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, iż konieczność budowania relacji w sposób zapośredniczony, nie sprzyja ich jakości.

Słowa kluczowe: pandemia koronawirusa SARS-CoV-2, młodzież akademicka, relacje interpersonalne.

Wprowadzenie

Konglomerat przemian globalnych wywołanych pandemią wirusa SARS-CoV-2 niesie za sobą wiele przeobrażeń społeczno-gospodarczych, których skutki dostrzegane są także w sferze więzi międzyludzkich (Heitzman, 2020). W dyskursie odwołującym się do charakterystyki współczesnego świata, pojawiają jego różnorodne przymiotniki takie jak ambiwalentny, nieprzewidywalny, przypadkowy, heterogeniczny, nieuporządkowany, wielowymiarowy, które aktualnie dookreślają go niezwykle trafnie oraz wskazują na zachodzące w nim procesy. Nie ulega wątpliwości, że kontekst obecnej rzeczywistości w znaczącej mierze podyktowany jest pewnym rodzajem reakcji na zmiany spowodowane rozwiązaniami stosowanymi w celu zapobiegania przenoszeniu koronawirusa. Sytuacja ta zachęca do refleksji nad kondycją żyjącego w jej przestrzeni człowieka, w tym jego kontaktów z innymi ludźmi, które zostały utrudnione ze względu na zalecenia odnoszące się do zachowywania dystansu społecznego.

Sytuacja pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce

W związku z zagrożeniem rozprzestrzeniania się pandemii wirusa SARS-CoV-2 i choroby COVID-19, którą wywołuje polski rząd podjął decyzję o zawieszeniu zajęć stacjonarnych w szkołach i na uczelniach wyższych od dnia 16 marca 2020 r. (MEN, 2020; MNiSW, 2020)¹. Począwszy od 25 marca 2020 r. na placówki oświaty nałożono obowiązek prowadzenia kształcenia zdalnego, który w konsekwencji narastającego zagrożenia epidemicznego i regulacji ministerialnych, został utrzymany do końca roku akademickiego 2020/2021. Warto podkreślić, iż w tym czasie, określone akty prawne wprowadziły inne zmiany odnoszące się do różnych sfer życia obywateli. Większość z nich dotyczyła ograniczeń funkcjonowania społecznego, takich jak zakaz samodzielnego poruszania się osób nieletnich, czy przemieszczania się w celach rekreacyjnych, nakaz zachowywania odpowiedniego dystansu społecznego oraz zakrywania nosa i ust w przestrzeni publicznej. Zasady bezpieczeństwa ustalono także w zakładach pracy, placówkach usługowych i handlowych oraz zakazano prowadzenia wybranych działalności gospodarczych m. in. w branży gastronomicznej, rozrywkowej, sportowej, fryzjerskiej, kosmetycz-
.....

¹ Jak i również rozporządzenia wydawane przez odpowiednich ministrów sprawujących pieczę nad określonymi typami szkół wyższych, tj. Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej (uczelnie morskie), Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (uczelnie artystyczne), Ministra Obrony Narodowej (uczelnie wojskowe), Ministra Zdrowia (uczelnie medyczne), Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (uczelnie służb państwowych), Ministra Sprawiedliwości (uczelnie nadzorowane przez Ministra Sprawiedliwości).

nej. Począwszy od maja 2020 wybrane obostrzenia były stopniowo łagodzone lub znoszone, jednak okres przymusowej izolacji społecznej nie pozostał bez znaczenia dla jakości relacji międzyludzkich.

Stan izolacji i konieczność zachowywania społecznego dystansu, powoduje oderwanie jednostki od warunków codzienności oraz wymaga od niej adaptowania się do nowej sytuacji, wypracowania innych od dotychczasowych sposobów funkcjonowania i skonfrontowania aktualnych możliwości ze swoimi potrzebami. Odnosi się do sytuacji ograniczenia, zawieszenia, bądź pozbawienia kontaktów z innymi ludźmi, oddzielenia podmiotu od otoczenia i jego wpływów (Góral, 1996). Jak zauważa B. Skibińska, „każdy człowiek doświadczający odosobnienia, osamotnienia, czy braku głębokich relacji z ludźmi pozbawiony jest możliwości «bycia sobą», co prowadzi do utraty energii i radości życia” (Skibińska, 2017, p. 267). W niniejszym ujęciu skutki izolacji związanej z pandemią koronawirusa, mogą być rozpatrywane nie tylko z perspektywy obiektywnej (odosobnienia od innych osób), ale nabierają również subiektywnego wycieniowania odnoszącego się stanu psychicznego jednostki, jakim jest poczucie osamotnienia, wynikające z ograniczonej ilości kontaktów interpersonalnych oraz niskiej jakości relacji społecznych.

Znaczenie relacji międzyludzkich dla młodzieży akademickiej w okresie tranzycji z młodości do dorosłości

Młodzież akademicka to jednocześnie szczególny element struktury społecznej oraz kategoria badawcza, stanowi bowiem grupę, którą łączy doświadczenie studiowania. Sprawia ono, iż charakteryzuje się ona pewnymi osobliwościami w porównaniu ze swoimi rówieśnikami, którzy zakończyli edukację formalną. Aktywności podejmowane przez jednostkę w czasie studiów mogą mieć bowiem znaczący wpływ na jej dalszą biografię, sposób postrzegania świata oraz przyjmowany styl życia.

Młodzież akademicka może być dookreślana przez wskazanie fazy rozwojowej, do której się kwalifikuje. Stanowisko w tej sprawie nie jest jednoznaczne, ponieważ osoby rozpoczynające studia znajdują się w okresie późnej adolescencji trwającym do około 20 roku życia (Oleszkowicz & Senejko, 2011), po którym następuje wczesna dorosłość. Z kolei według ujęcia W. Okonia okres pomiędzy 17.–18. a 22.–25. rokiem życia trwający od osiągnięcia dojrzałości biologicznej i psychicznej do uzyskania statusu człowieka dorosłego, określa się mianem „wieku młodzieńczego” (Okoń, 2007, p. 456). Na rozmywanie granic w procesie tranzycji z okresu dorastania do dorosłości zwraca uwagę Jeffrey Arnett – autor koncepcji „wstępującej (wyłaniającej się) dorosłości” (*emerging adulthood*) zakładając, iż młodzież w wieku 18–25/29 lat wyróżnia się niestabilną strukturą tożsamości,

koncentruje się wyłącznie na sobie i własnych potrzebach oraz eksperymentuje w różnych sferach życia (Arnett, 2000). Zdaniem M. F. Weinberger, J. R. Zavisca i J. M. Silva niniejszą kategorię można uznać za relatywnie nową fazę w cyklu życia wskazującą na indywidualizację procesu przyjmowania zobowiązań charakterystycznych dla dorosłości oraz zmianę kolejności realizacji zadań rozwojowych (Weinberger et al., 2017). Z kolei, badania przeprowadzone przez K. Luyckx, S. J. Schwartz, L. Goossens i S. Pollock ukazują, iż studenci rzadziej deklarują poczucie dorosłości, niż osoby podejmujące się ról typowych dla okresu dorosłości, takich jak praca zawodowa (Luyckx et al., 2008). Dlatego też, jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy można dopatrywać się w wydłużającym się czasie kształcenia.

Wskazane jest, by człowiek jako istota społeczna utrzymywał kontakty z innymi ludźmi, którzy stanowią dla niego swoisty punkt odniesienia. Dzięki nim odkrywa swoje role, dookreśla siebie i odpowiada sobie na pytanie: „kim jestem?”. W sytuacjach kryzysowych wsparcie innych osób, a zatem utrzymywanie kontaktów interpersonalnych okazuje się szczególnie ważne. Przynależność do określonej grupy społecznej, pozwala na zaspokojenie potrzeb związanych z akceptacją i poczuciem bezpieczeństwa, które stanowią warunek konieczny do samorealizacji jednostki (Maslow, 1970). Warto zaznaczyć, iż jedno z zadań rozwojowych okresu dorastania odnosi się do kształtowania pozytywnych relacji z innymi ludźmi, w tym między innymi z rówieśnikami, rodzicami oraz osobami znaczącymi (Havighurst, 1981). Osiągnięcie niezależności od rodziców i umiejętność asertywnego przeciwstawienia się naciskom otoczenia oraz budowanie poprawnych kontaktów interpersonalnych to atrybuty tożsamości ewolucyjnej (Flum, 1994), inaczej określanej mianem osiągniętej (Marcia, 2002), będącej wyrazem dojrzałego sposobu funkcjonowania.

Pozytywne relacje z rodziną oraz najbliższymi przyjaciółmi znajdują się w gronie kluczowych orientacji życiowych młodzieży (Kanclerz, 2015; Myska-Strychalska, 2018). Oznacza to, że więzi emocjonalne z innymi mogą mieć istotne znaczenie dla młodych ludzi oraz stanowić źródło zaspokojenia różnego rodzaju potrzeb. Każda relacja interpersonalna charakteryzuje się określoną osobliwością i niesie za sobą inne doświadczenia, które pozwalają jednostce dookreślić swoje relacje ze światem.

Dbanie o dobrą jakość relacji międzyludzkich okazuje się szczególnie istotne w czasie pandemii koronawirusa, ponieważ nie pozostają one bez znaczenia dla rozwijania umiejętności adaptacyjnych jednostki do zmiennych warunków otoczenia, radzenia sobie w sytuacjach trudnych (rezyliencji), a także pozwalają na utrzymanie stanu poczucia bezpieczeństwa w niepewnej rzeczywistości (Pyżalski, 2020). W tym kontekście pojęcie tranzykcji nabiera nowego znaczenia. Zgodnie z propozycją J. Guicharda termin ten odnosi się także do zmiany spowodowanej losowymi zdarzeniami i przekształceniem towarzyszących im okoliczności (Guichard, 2007). Funkcjonowanie w obecnym świecie dookreślanym przez pandemię koronawirusa, wymaga od jednostki odejścia od pewnych praktyk w kontaktach społecznych i przystosowania się do życia w nowych realiach.

Metodologia i przebieg badań

Okres przymusowej izolacji społecznej, konieczność przeniesienia większości kontaktów międzyludzkich do przestrzeni zdalnej (w tym również tych związanych z życiem studenckim), przyczynił się do uwypuklenia głównego problemu eksploracji badawczych, jakim jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu sytuacja pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 oddziałuje na jakość relacji interpersonalnych młodzieży akademickiej oraz jakie zmienne społeczne i osobowościowe je różnicują? Ze względu na ograniczone możliwości przeprowadzenia badań w wyniku bezpośredniego kontaktu badacza z respondentami wybrano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki internetowej formularza ankiety (*online survey*)².

W badaniu zastosowano metodę ochotniczego doboru próby. Link do ankiety zawierającej 24 pytania rozpropagowano za pomocą poczty uczelnianej w wyniku uprzejmości wybranych ośrodków akademickich oraz portalu społecznościowego Facebook na stronach uczelni wyższych i samorządów studenckich, poprzez które była ona udostępniana innym osobom przez użytkowników i użytkowniczki. Podmiotem badań przeprowadzonych w czerwcu 2020 roku była młodzież akademicka studiów stacjonarnych. W badaniach wzięli udział chętni studenci i studentki między innymi: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Artystycznego i Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Szczecińskiego, Politechniki Gdańskiej, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie. Ustosunkowywanie się do pytań (zamkniętych i półotwartych) i twierdzeń zawartych w kwestionariuszu ankiety zapewniało respondentom pełną anonimowość, zaś zgromadzony materiał empiryczny został wykorzystany wyłącznie do celów naukowo-badawczych.

W celu rozpoznania i uchwycenia związków między zmiennymi wybrano i zastosowano określone procedury statystyczne. Za graniczny poziom istotności statystycznej przyjęto wartość $p \leq 0,05$, jaki powszechnie uznaje się w naukach spo-

.....

² Zdaniem S. Kaczmarczyka technikę ankiety internetowej (*online survey* lub *web-survey*) należy zaliczać do pośrednich metod ankietowych. Badacz ten zaleca także odróżniać wywiad internetowy od ankiety internetowej, które często błędnie łączone są pod wspólnym terminem CAWI, co uznaje on za nadużycie metodologiczne nazewnictwa (Kaczmarczyk, 2018, p. 191-193). CAWI (Computer-Assisted Web Interview) jest rodzajem badania przy użyciu ankiety internetowej z wykorzystaniem kwestionariusza w sieci WWW. Respondenci uzyskują do niego dostęp za pomocą przeglądarki internetowej i samodzielnie odpowiadają na pytania. (Mąciak, 2014) Należy zaznaczyć, iż sondaże on-line pozwalają dotrzeć do znacznej grupy odbiorców, jednak wzbudzają zastrzeżenia odnośnie reprezentatywności badanej populacji. (Babbie, 2008, p. 308-309.)

łecznych.³ Do analizy zależności między zmiennymi wykorzystano współczynnik korelacji rangowej Spearmana (S) oraz dla zmiennych nominalnych wielowartościowych współczynnik V-Cramera. Z kolei wybór odpowiednich testów statystycznych do weryfikacji różnic w wartościach analizowanych skal pomiarowych był uzależniony poziomem uwarunkowanych zmiennych zależnych. Zastosowano test chi-kwadrat (dla wszystkich zmiennych), test *t*-Studenta (do porównywania dwóch średnich między sobą), jednoczynnikowej analizy wariancji ANOVA (do oszacowywania istotności różnic średnich w wielu grupach porównawczych). Do weryfikacji różnic średnich dla dwóch grup porównawczych zastosowano test *t* dla danych zależnych. Dane zostały sprawdzone pod względem homogeniczności wariancji za pomocą testu Levene'a (F).

Spółeczno-demograficzna charakterystyka badanej grupy młodzieży

Łącznie badaniami objęto 2285 studentów i studentek studiów stacjonarnych⁴. W grupie badanej młodzieży akademickiej 78,0% stanowiły kobiety, zaś 22,0% mężczyźni. Najliczniejszą grupą były osoby w wieku 21–22 lata (38,2%). Badanych w wieku 18–21 lat było 31,0%, natomiast w wieku 23–24 lata – 23,0%. Najmniej liczną grupę stanowiła młodzież, która ukończyła 25 lat (7,7%). Kolejną zmienną różnicującą respondentów było miejsce pochodzenia. Studenci pochodzący z terenów wiejskich stanowili odsetek 31,3% ogółu badanych osób, mniej liczne grupy respondentów pochodziły odpowiednio z: dużych miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców (30,0%), miast liczących od 21 do 100 tysięcy mieszkańców (21,2%) oraz małych miasteczek do 20 tysięcy mieszkańców (17,4%). Ze względu na dziedzinę studiowanej wiedzy⁵ najliczniejszą grupę stanowiła młodzież akademicka reprezentująca dziedziny nauk humanistycznych (35,6%) i społecznych (31,3%). Znaczący udział w badanej populacji miały także osoby identyfikujące się z dziedziną nauk ścisłych i przyrodniczych (17,5%). Dziedzinę nauk inżynierjno-technicznych reprezentowało 6,9% badanych, zaś nauk medycznych i nauk o zdrowiu 4,7%. Najmniej licznymi grupami biorącymi udział w badaniu byli studenci nauk związanych z dziedziną sztuki (3,3%) i nauk teologicznych (0,7%).

.....

³ Za statystycznie istotny uznawany jest wynik poniżej tej wartości. Stopień prawdziwości istniejących zależności pomiędzy zmiennymi, warunkuje statystyczna istotność rezultatu, dla którego jest on reprezentatywny dla całej badanej populacji.

⁴ Wymóg udzielenia odpowiedzi na wszystkie pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety przez respondentów (określony w ustawieniach formularza on-line) pozwolił na gromadzenie danych jedynie w pełni wypełnionych arkuszy.

⁵ Dziedziny studiowanej nauki zostały wyróżnione na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych.

Istotnymi zmiennymi dopełniającymi charakterystykę badanej młodzieży akademickiej oraz pozwalającymi uzyskać pełniejszy obraz jej sytuacji w czasie przymusowej izolacji społecznej są główne miejsce pobytu w czasie pandemii COVID-19 oraz liczba osób współdzielących gospodarstwo domowe.⁶ Środowisko mieszkaniowe, w tym przede wszystkim osoby jest współtworzące są bowiem ważnymi czynnikami determinującymi jakość relacji interpersonalnych. Okazuje się, iż konieczność zmiany swojego miejsca zamieszkania z powodu pandemii deklarowało 46,3% badanych, zaś 53,7% pozostało w tym samym miejscu. Warto zaznaczyć, że najczęściej do zamiany miejsca pobytu była młodzież pochodząca ze wsi (36,6%), małych miasteczek (19,2%) i miast do 100 tysięcy mieszkańców (25,2%). Głównym miejscem pobytu badanych studentów był dom rodzinny (75,5%) i to właśnie do niego powrócił największy odsetek badanej młodzieży akademickiej (90,6%). Zdecydowanie rzadziej respondenci przebywali w wynajmowanym mieszkaniu (10,2%), w wynajmowanym pokoju/stancji (5,7%), we własnym mieszkaniu (5,4%), domu studenckim (1,4%) lub innym miejscu (1,7%), jakim był dom/mieszkanie partnera/partnerki, ogródek działkowy lub domek letniskowy. Biorąc pod uwagę zmienną „liczba osób współdzielących gospodarstwo domowe w czasie pandemii”, można stwierdzić, iż najczęściej studenci biorący udział w badaniu mieszkali w grupach dwu- (35,8%) i trzyosobowych (27,6%). Rzadziej ich w ich domach przebywały łącznie cztery (17,8%) lub pięć i więcej osób (14,6%). Deklaracje zaledwie 4,2% studentów wskazywały, iż czas przymusowej izolacji społecznej spędzili mieszkając w pojedynkę.

Nie bez znaczenia dla dookreślenia sytuacji młodzieży studiującej w trybie stacjonarnym jest włączenie elementu diagnozującego jakim jest „aktualna sytuacja edukacyjno-zawodowa”. Pozwala on bowiem rozpoznać, czy zobowiązanie studentów do częstszego pozostawania w domu ze względu na realizację zajęć akademickich w formie zdalnej ma znaczenie dla nawiązywania relacji poza uczelnią. Analiza danych pozwala na stwierdzenie, że najliczniejszą grupę badanych stanowią osoby, których najbardziej absorbującą przestrzeń aktywności w czasie pandemii COVID-19 jest studiowanie (64,5%). Kolejną pod względem wielkości jest grupa młodzieży, która studiuje i pracuje (29,9%), zaś najmniejszy odsetek badanych deklarował, iż poza studiowaniem podejmuje również działalność charytatywną (4,1%) lub działa w organizacjach studenckich (0,1%). Wybór niewielkiego grona studentów padł na odpowiedź „inna” (1,3%). Młodzież akademicka wskazywała tutaj na podejmowanie takich aktywności jak sport, udzielanie korepetycji, podejmowanie się prac dorywczych, zajmowanie się domem lub też opisywała swoją sytuację zawodową związaną z utratą pracy z powodu wprowadzonych obostrzeń.

Ważnych informacji na temat młodzieży akademickiej dostarczają także dane o znaczeniu dla niej kontaktów z innymi ludźmi oraz jej wcześniejszych prakty-
.....

⁶ W okresie od 16 marca do końca maja 2020.

kach towarzyskich przed pandemią COVID-19. Dlatego też w gronie zmiennych różnicujących odpowiedzi badanych studentów znalazły się „ważność relacji interpersonalnych” oraz „liczba spotkań towarzyskich”. Okazuje się, iż odgrywają one istotną rolę w ich życiu, o czym świadczy fakt, że dla ponad trzech czwartych badanych respondentów więzi międzyludzkie są bardzo ważne (46,5%) lub raczej ważne (39,1%). Dla zdecydowanie mniejszej grupy z nich są one ani ważne, ani nieważne („trudno powiedzieć” – 8,3%), mało ważne (5,4%) lub nieważne (0,6%). Należy także stwierdzić istnienie zależności pomiędzy znaczeniem relacji międzyludzkich dla badanych a płcią ($\chi^2=31,495$; $df=4$; $p\leq 0,001$) i dyscypliną studiowanej wiedzy ($\chi^2=58,939$; $df=24$; $p\leq 0,001$). Więzi międzyludzkie znajdują wyższe uznanie w opiniach kobiet oraz młodzieży studiującej nauki medyczne i związane ze zdrowiem, nauki teologiczne i społeczne, zaś niższe znaczenie zyskują w ocenie mężczyzn oraz studentów nauk inżynieryjno-technicznych, ścisłych i przyrodniczych. Z kolei w przypadku pytania „Jak często odbywał/a Pan/i spotkania towarzyskie przed pandemią COVID-19?” aprobatę największego odsetka osób badanych uzyskała odpowiedź „kilka razy w miesiącu” (38,1%), co trzeci respondent spotykał się towarzysko 2–3 razy w tygodniu (28,0%), a co piąty częściej niż 3 razy w ciągu tygodnia (23,9%). Do mniejszości należały badane osoby, których spotkania nieformalnie miały miejsce kilka razy w roku (8,2%) lub rzadziej niż raz w roku (1,8%).

Wyniki badań

W celu zweryfikowania hipotezy o zmianie jakości kontaktów z innymi ludźmi w okresie przymusowej izolacji społecznej, respondenci zostali poproszeni o ocenę swoich relacji interpersonalnych przed i w czasie pandemii COVID-19 (tabela 1; zależność między nimi została potwierdzona statystycznie: $\chi^2=1450,253$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Okazuje się, że o ile przed pandemią 96,8% badanej młodzieży określało swoje relacje międzyludzkie jako prawidłowe, o tyle w momencie wypełniania kwestionariusza ankiety zdanie to podzielało 86,5% respondentów. Największy spadek jakości relacji nastąpił w obszarze „bardzo dobre” (z 36,8% na 16,7%), zaś zdecydowanie częściej niż przed pandemią, studenci określali swoje więzi międzyludzkie jako „normalne” (wzrost częstotliwości wskazań z 25,3% na 40,7%) lub „złe” (wzrost częstotliwości wskazań z 2,9% na 11,6%). Zastosowany test t dla danych zależnych wykazał istotny statystycznie spadek oceny jakości relacji przez respondentów w czasie pandemii COVID-19 ($t=31,138$; $p\leq 0,001$). Szczegółowa analiza uzyskanego materiału empirycznego pozwala stwierdzić, że relacje interpersonalne w okresie pandemii pogorszyły się w opinii 47,4% badanych studentów, dla 46,6% pozostały bez zmian, zaś w ocenie 6,0% uległy poprawie.

Tabela 1. Jakość relacji interpersonalnych badanej młodzieży akademickiej przed i w czasie pandemii COVID-19

Moje relacje z innymi ludźmi w czasie pandemii COVID-19 są:	Moje relacje z innymi ludźmi przed pandemią COVID-19 były:					Razem (w czasie pandemii COVID-19):
	bardzo dobre	dobre	normalne	złe	bardzo złe	
bardzo dobre	n=330	n=40	n=11	n=1	n=0	16,7%
dobre	n=274	n=319	n=65	n=6	n=0	29,1%
normalne	n=190	n=344	n=383	n=13	n=0	40,7%
złe	n=47	n=85	n=108	n=26	n=0	11,6%
bardzo złe	n=1	n=3	n=12	n=20	n=7	1,9%
Razem (przed pandemią COVID-19):	36,8%	34,6%	25,3%	2,9%	0,3%	-

Źródło: wyniki badań własnych.

Uzyskane dane dowodzą istotne statystycznie powiązania między oceną więzi międzyludzkich w czasie pandemii a wiekiem badanych ($\chi^2=23,456$; $df=12$; $p=0,024$), dziedziną studiowanej wiedzy ($\chi^2=52,422$; $df=24$; $p=0,001$), miejscem pochodzenia ($\chi^2=22,168$; $df=12$; $p=0,036$) oraz sytuacją edukacyjno-zawodową ($\chi^2=59,360$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Młodzież akademicka w wieku 23–24 lata (19,4%) oraz powyżej 25 lat (21,5%) częściej ocenia relacje jako bardzo dobre, niż młodzież mająca 18–20 lat (12,1%) oraz 21–22 lata (17,8%). O ile studenci kierunków inżynieryjno-technicznych i związanych z dziedziną sztuki najczęściej z pozostałych grup określają swoje relacje jako „złe” i „bardzo złe”, o tyle młodzież studiująca kierunkach humanistycznych medycznych i nauk o zdrowiu oraz teologicznych częściej ocenia je jako „dobre”. Najczęściej za „normalne” swoje więzi między ludzkie w czasie pandemii uznaje badana młodzież pochodząca z małych miasteczek do 20 tysięcy mieszkańców (46,5%), zaś młodzież wielkomiejska w najwyższym stopniu postrzega je jako bardzo dobre (19,2%) w porównaniu z innymi grupami. Ponadto bardziej pozytywnie swoje relacje z innymi oceniali osoby, które w czasie pandemii nie tylko studiowały, ale i pracowały (moje relacje z innymi są dobre – 30,4%, bardzo dobre – 22,8%), niż młodzież zajmująca się wyłącznie studiowaniem (moje relacje z innymi są dobre – 28,7%, bardzo dobre – 13,6%). Fakt ten pozwala na wysunięcie wniosku o tym, że podejmowanie aktywności na wielu płaszczyznach stanowiło przyczynek do inicjowania większej liczby kontaktów międzyludzkich w czasie pandemii, co nie było obojętne dla ogólnej oceny ich jakości.

Istnieje istotna statystycznie zależność pomiędzy opiniami wyrażanymi przez młodzież akademicką na temat jakości kontaktów interpersonalnych w okresie pandemii a ich ważnością dla niej ($\chi^2=292,232$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Związek mię-

dzy nimi został także potwierdzony za pomocą nieparametrycznej korelacji rangowej rho-Spearmana (S ; $\rho=0,286$; $p\leq 0,001$). Oznacza to, że im wyżej studenci oceniali swoje relacje z innymi ludźmi, tym przypisywali im wyższe znaczenie. Kolejna zależność dotyczy oceny jakości relacji oraz miejsca pobytu w czasie czas przymusowej izolacji społecznej ($\chi^2=17,422$; $df=4$; $p=0,002$). Większy odsetek osób, które mogły pozostać na czas pandemii na swoim miejscu zamieszkania oceniał swoje więzi między ludzkie jako „normalne”, „dobre” i „bardzo dobre”, niż osoby zmuszone do jego zmiany. Źródła niniejszej prawidłowości można dopatrywać się w dynamice grupy społecznej wskazującej na to, że etapem następującym po jej utworzeniu i integracji członków, jest okres kryzysu, któremu często towarzyszy konflikt (Kozak, 2010). Osoby, które zostały zobligowane do utworzenia gospodarstwa domowego z ludźmi, którymi nie przebywają na co dzień, mogły doświadczyć trudności w relacjach z innymi. Również powrót do domu rodzinnego i ponowna adaptacja do obowiązujących w nim norm, mógł stanowić wyzwanie dla młodzieży akademickiej. Warto zaznaczyć, iż nie stwierdzono istotnych statystycznie zależności pomiędzy oceną jakości relacji międzyludzkich przez respondentów a ich płcią, głównym miejscem pobytu w czasie pandemii oraz liczbą osób współdzielących gospodarstwo domowe.

Młodzież akademicka została także poproszona o ustosunkowanie się do pytania o to, z kim najczęściej utrzymywała relacje przed i w czasie pandemii COVID-19 (tabela 2). Miała ona możliwość wyboru więcej niż jednej z podanych odpowiedzi. O ile przed okresem przymusowej izolacji badani studenci najczęściej kontaktowali się średnio z 3,13 osobami, o tyle w czasie pandemii robili to średnio z 2,67 osobami. Deklaracje respondentów wskazują, iż przed pandemią najczęściej dbała o więzi z przyjaciółmi (78,5%), znajomymi ze studiów (66,4%), rodzicami (54,1%) i innymi członkami rodziny (49,3%) oraz ze swoimi partnerami/partnerkami (48,5%). Zdecydowanie rzadziej utrzymywali oni relacje ze znajomymi z pracy (12,6%), wykładowcami akademickimi (2,5%) oraz z innymi osobami (1,4%), wśród których wskazywali współlokatorów, znajomych z harcerstwa, spoza uczelni, duszpasterstwa, gier i internetu, samorządowców oraz przyjaciół rodziny. Można zauważyć, że w czasie pandemii badana młodzież zdecydowanie częściej utrzymywała relacje ze swoimi rodzicami (70,2%) oraz z członkami rodziny (56,2%), co wydaje się być zrozumiałe ze względu na fakt, iż większość studentów wróciła do domów rodzinnych. Zdecydowanie zmniejszyła się jednak częstotliwość jej kontaktów ze znajomymi ze studiów (spadła o 37,4%), przyjaciółmi (spadła o 21,7%) oraz ze znajomymi z pracy (spadła o 6,8%). Z kolei porównywalnie często badani studenci kontaktowali się ze swoimi partnerami oraz nauczycielami akademickimi. Prawidłowość ta może wynikać z wypełniania przez nich zadań rozwojowych, zgodnie z którymi osiągnięcie dojrzałości w sferze tworzenia intymnych relacji z innymi ludźmi polega na osiągnięciu psychicznej niezależności od rodziców (budowaniu z nimi więzi na zasadzie partnerstwa) oraz przygotowaniu do utrzymywania trwałych związków z innymi (Havighurst, 1981).

Badani deklarujący utrzymywanie relacji z innymi, niż wymienione, wskazywali na to, iż nawiązały kontakty z nowopoznanymi osobami z internetu, odnowiły swoje kontakty z dawnymi znajomymi lub wzmocniły je z sąsiadami i znajomymi swoich partnerów.

Tabela 2. Rozkład odpowiedzi udzielanych przez badaną młodzież akademicką na pytania: „Z kim najczęściej utrzymywał/a Pan/Pani relacje przed oraz w czasie pandemii COVID-19?”

Wyróżnione grupy osób:	Osoby, z którymi badana młodzież akademicka najczęściej utrzymywała relacje:	
	przed pandemią COVID-19	w czasie pandemii COVID-19
Rodzice	54,1% (N=1234)	70,2% (N=1599)
Członkowie rodziny	49,3% (N=1124)	56,2% (N=1280)
Partner/partnerka	48,5% (N=1107)	46,9% (N=1067)
Przyjaciele	78,5% (N=1791)	56,8% (N=1293)
Znajomi ze studiów	66,4% (N=1515)	29,0% (N=660)
Znajomi z pracy	12,6% (N=287)	5,8% (N=131)
Nauczyciele akademicy	2,5% (N=57)	1,8% (N=40)
Inne osoby	1,4% (N=31)	1,7% (N=38)

Źródło: wyniki badań własnych.

Warto odnotować, iż badane kobiety częściej deklarowały nawiązywanie kontaktów z partnerem (kobiety – 18,5%, mężczyźni – 14,2%), zaś mężczyźni z przyjaciółmi (kobiety – 20,6%, mężczyźni – 23,9%). Interesujących poznawczo spostrzeżeń dostarcza również zmienna „wiek”, która ukazuje, że młodsza młodzież akademicka (18–20 lat) częściej utrzymywała kontakty z rodzicami (28,1%), niż ich starsi koledzy i koleżanki (powyżej 25 roku życia – 24,4%). Wydaje się być zrozumiałe, że odwrotna prawidłowość może zostać odnotowana w przypadku partnerów, z którymi osoby w wieku 18–20 lat w czasie pandemii utrzymywały kontakt rzadziej (14,6%), niż osoby w wieku 23–24 lata (20,4%). Konieczność zmiany miejsca zamieszkania przyczyniła się do częstszego utrzymywania kontaktów przez badanych z rodzicami oraz członkami rodziny, zaś przyczyniła się do ich ograniczenia z partnerami i partnerkami oraz znajomymi z pracy. Należy także zauważyć, iż badani studenci, którzy w gronie osób, z którymi najczęściej utrzymywali kontakt w czasie pandemii wskazywali rodziców, najczęściej określali swoje relacje z innymi jako bardzo złe (43,1%). Prawidłowość ta może oznaczać, iż z jednej strony ponowne zderzenie ze specyfiką życia w domu rodzinnym stanowiło pewne wyzwanie dla młodzieży akademickiej, zaś z drugiej strony przebywanie w nim utrudniało nawiązywanie relacji z innymi osobami, niż domownicy.

Okazuje się również, iż im częściej respondenci spotykali się towarzysko przed pandemią (częściej, niż 3 razy w tygodniu – 23,9%), tym częściej deklarowali utrzymywanie kontaktów z przyjaciółmi (rzadziej, niż raz w roku – 15,7%).

Kolejne pytania zadane młodzieży akademickiej odnosiły się do poświęcanej przez nią ilości dziennego czasu na kontakty z innymi ludźmi przed i w czasie pandemii COVID-19 bez względu na to, w jakiej formie się odbywały (tabela 3; zależność między nimi została potwierdzona statystycznie: $\chi^2=1437,501$; $df=100$; $p\leq 0,001$).⁷ Uzyskany materiał empiryczny dowodzi, że przed pandemią utrzymywanie relacji interpersonalnych zajmowało badanym średnio 5,14 godziny, zaś w okresie przymusowej izolacji społecznej mniej, ponieważ 4,03 godziny. Spadek ilości czasu poświęcanego przez studentów na budowanie więzi międzyludzkich został również potwierdzony statystycznie ($t=21,982$; $p\leq 0,001$).

Tabela 3. Rozkład odpowiedzi udzielanych przez badaną młodzież akademicką na pytania: „Ile czasu dziennie (w godzinach) poświęcał/a Pan/Pani na kontakty z innymi ludźmi przed/ w czasie pandemii COVID-19 (bez względu na to w jakiej formie się odbywały)?”

Liczba godzin poświęcanych ciągu dnia na kontakty z innymi:	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 i więcej
przed pandemią	0,4%	3,8%	9,3%	14,4%	15,5%	16,8%	12,4%	8,0%	10,1%	1,8%	7,6%
w czasie pandemii	1,2%	12,8%	17,7%	20,0%	13,5%	11,3%	7,2%	4,2%	4,3%	1,1%	6,7%

Źródło: wyniki badań własnych.

Należy odnotować także istotne statystycznie zależności pomiędzy liczbą godzin spędzanych przez młodzież akademicką z innymi ludźmi w czasie pandemii a: płcią ($F=0,104$; $p=0,002$), dziedziną studiowanej nauki (ANOVA; $p=0,001$), głównym miejscem pobytu w czasie pandemii (ANOVA; $p=0,038$), liczbą osób współdzielących gospodarstwo domowe w czasie pandemii (ANOVA; $p=0,037$), oceną jakości relacji w czasie pandemii (ANOVA; $p\leq 0,001$), ważnością relacji dla respondentów (ANOVA; $p\leq 0,001$), częstością spotkań towarzyskich przed pandemią (ANOVA; $p=0,002$). Więcej czasu na rozwijanie swoich kontaktów interpersonalnych w czasie pandemii poświęcały kobiety (4,12), niż mężczyźni (3,71). Z kolei pod względem rodzaju studiowanej dyscypliny wyróżniali się studenci na

⁷ Badani mogli ustosunkowywać się do tych pytań na skali od 1 do 10 i więcej podanej w godzinach.

uk teologicznych (5,75) i społecznych (4,30), zaś największy spadek liczby godzin spędzanych na budowaniu relacji nastąpił u młodzieży studiującej nauki związane z dziedziną sztuki (z 5,30 na 3,72), medycyną i zdrowiem (z 5,51 na 4,14) oraz naukami humanistycznymi (z 5,15 na 3,90). Najbardziej sprzyjającymi kontaktom miejscami pobytu w czasie pandemii były te wskazywane przez respondentów w kategorii „inne” (4,71), domy studenckie (4,51) oraz gospodarstwa domowe, w których przebywało 5 i więcej osób (4,41). Istnieje także wprost proporcjonalna zależność pomiędzy ilością czasu poświęcaną więziom międzyludzkim a oceną jakości relacji w czasie pandemii, na co wskazuje prawidłowość, zgodnie z którą im badana młodzież akademicka oceniała swoje kontakty z innymi, jako bardziej satysfakcjonujące, tym zajmowały jej one więcej czasu w ciągu dnia (moje relacje z innymi ludźmi są bardzo złe – 2,09; moje relacje z innymi ludźmi są bardzo dobre 5,08). Interesującego poznawczo spostrzeżenia można dokonać w przypadku oceny ważności relacji przez badanych. Okazuje się bowiem, że najwięcej czasu na tworzenie relacji w czasie pandemii poświęcały osoby uznające je za nieważne (4,35). Natomiast największy spadek liczby godzin przeznaczanych na kontaktu z innymi odnotowuje się w grupie spotykającej się towarzysko częściej niż 3 razy w tygodniu (z 6,05 na 4,27), lecz i tak, to właśnie ona poświęcała swoim kontaktom interpersonalnym najwięcej czasu w okresie pandemii.

Kolejne pytania dotyczyły dominującej formy kontaktów z innymi ludźmi przed pandemią oraz w czasie pandemii COVID-19 (tabela 4; zależność między nimi została potwierdzona statystycznie: $\chi^2=724,517$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Otrzymane wyniki pokazują, że przed pandemią, trzech na czterech badanych studentów najczęściej utrzymywało kontakty bezpośrednie o charakterze nieformalnym (78,9%). Okazuje się, że obce nie jest im wykorzystywanie nowoczesnych technologii do utrzymywania relacji interpersonalnych, o czym świadczy fakt, że w opinii co dziesiątego respondenta (11,2%) to właśnie pośrednie kontakty o charakterze nieformalnym stanowiły główny sposób porozumiewania się. W mniejszości znajdowały się osoby deklarujące, że dominowały u nich relacje bezpośrednie (8,4%) i pośrednie (1,0%) o charakterze formalnym lub wybierające odpowiedź „inne” (0,5%). Sytuacja pandemii przyczyniła się do przeniesienia większości kontaktów interpersonalnych respondentów do przestrzeni wirtualnej. Wskazuje na to odsetek 65,6% odpowiedzi badanych, którzy uznali, iż w czasie pandemii przeważały u nich kontakty pośrednie o charakterze nieformalnym. Co piąty student biorący udział w badaniu utrzymywał, że mimo zalecenia o zachowaniu dystansu społecznego, głównym sposobem utrzymywania relacji z innymi były nieformalne kontakty bezpośrednie (19,5%). Warto zauważyć, iż u niewielkiego odsetka osób (wynoszącego 5,0%) zaczęła dominować forma kontaktów formalnych – 11,8% badanych wskazywało na przeważające kontakty pośrednie o takim charakterze, zaś 2,6% na bezpośrednie. Zaledwie 0,6% respondentów wybierało odpowiedź „inne”, najczęściej uzasadniali to niemożnością jednoznacznego określenia, jaka forma kontaktów u nich przeważa. Otrzymane dane dowodzą, że kontakty nie-

formalne, czyli tworzenie sieci relacji społecznych, często mających wymiar osobisty i towarzyski są istotne dla badanej młodzieży akademickiej i podejmowanie działań na rzecz ich rozwoju absorbuje ich w wyższym stopniu, niż kontakty formalne związane ze studiowaniem, czy pracą. Sytuacja pandemii w znaczący sposób zmieniła sposób utrzymywania relacji międzyludzkich przez studentów. Dowodzi tego szczegółowa analiza zgromadzonego materiału empirycznego, która ukazuje, że forma dominującego rodzaju kontaktów pozostała bez zmian u 26,9% respondentów. Należy także zaznaczyć, że u 4,7% badanych relacje przemieniły się z formalnych na nieformalne, zaś dla 9,8% nastąpiła prawidłowość odwrotna – kontakty te przyjęły formę z nieformalnych na formalne.

Tabela 4. Rozkład odpowiedzi udzielanych przez badaną młodzież akademicką na pytania: „Jaka forma kontaktów z innymi ludźmi dominowała u Pana/Pani przed oraz w czasie pandemii COVID-19?”

Forma kontaktów z innymi ludźmi dominująca u respondentów przed pandemią COVID-19:	Forma kontaktów z innymi ludźmi dominująca u respondentów w czasie pandemii COVID-19:					Razem (przed pandemią COVID-19):
	bezpośrednich o charakterze formalnym	bezpośrednich o charakterze nieformalnym	pośrednich o charakterze formalnym	pośrednich o charakterze nieformalnym	innych	
bezpośrednich o charakterze formalnym	N=26	N=39	N=61	N=64	N=1	8,4%
bezpośrednich o charakterze nieformalnym	N=27	N=364	N=185	N=1221	N=7	78,9%
pośrednich o charakterze formalnym	N=6	N=3	N=12	N=1	N=0	1,0%
pośrednich o charakterze nieformalnym	N=0	N=38	N=11	N=208	N=0	11,2%
innych	N=0	N=1	N=0	N=5	N=11	0,5%
Razem (w czasie pandemii COVID-19):	2,6%	19,5%	11,8%	65,6%	0,6%	-

Źródło: wyniki badań własnych.

Rodzaj utrzymywanych więzi międzyludzkich ma znaczenie dla płynących z nich satysfakcji. Tezę tą potwierdza uzyskane zależności pomiędzy dominującą formą kontaktów przed pandemią COVID-19 a oceną ich jakości ($\chi^2=307,140$; $df=16$; $p\leq 0,001$), jak i również w czasie pandemii ($\chi^2=84,827$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku bardziej zadowolające dla młodzieży akademickiej są relacje o charakterze nieformalnym, niż formalnym. Kilku interesujących poznawczo spostrzeżeń można dokonać także w odniesieniu do częstości odbywanych przez młodzież akademicką spotkań towarzyskich i rodzaju dominującej formy kontaktów przed pandemią ($\chi^2=279,493$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Okazuje się, że im częściej badani deklarowali utrzymywanie bezpośrednich relacji nieformalnych, tym częściej spotykali się prywatnie z innymi ludźmi (rzadziej niż raz w roku – 36,6%; częściej niż 3 razy w tygodniu – 89,2%). W tym kontekście nie dziwi odwrotna prawidłowość odnotowana odnośnie ich spotkań nieformalnych pośrednich (rzadziej niż raz w roku – 24,4%; %, częściej niż 3 razy w tygodniu – 2,2%) oraz formalnych bezpośrednich (rzadziej niż raz w roku – 26,8%; częściej niż 3 razy w tygodniu – 7,9%), w przypadku których wskazywali na rzadszą częstotliwość kontaktów. W czasie pandemii COVID-19 istotna statystycznie zależność pomiędzy dominującą formą kontaktów a częstością spotkań towarzyskich przed okresem przymusowej izolacji społecznej została również potwierdzona ($\chi^2=40,729$; $df=16$; $p=0,001$), przy czym odpowiedzi respondentów wskazują, iż – obszar relacji prywatnych w znaczącym stopniu był przez nich rozwiany w przestrzeni zdalnej (dominująca forma kontaktów pośrednich nieformalnych: rzadziej niż raz w tygodniu – 36,6%; częściej niż 3 razy w tygodniu – 66,7%). Na rodzaj utrzymywanych relacji w czasie pandemii oddziaływała także liczba osób współdzielących gospodarstwo domowe ($\chi^2=42,369$; $df=16$; $p\leq 0,001$). Większa osób przebywających pod jednym dachem w okresie pandemii przyczyniała się do przeważania relacji bezpośrednich o charakterze nieformalnym (mieszkałam sam/sama – 12,6%, 5 osób i więcej – 22,2%).

Młodzież akademicka deklarowała także, w jakich sprawach kontaktowała się z innymi ludźmi w czasie pandemii. Respondenci mieli możliwość wyboru więcej, niż jednej odpowiedzi, a średnia liczba wskazywanych przez nich tematów rozmów wynosiła 5,51, co wskazuje na ich różnorodność. Uzyskane wyniki pokazują, iż w gronie najczęściej poruszanych kwestii znajdują się zagadnienia związane z nauką i sprawami studenckimi (22,8%), sprawami codziennymi (11,2%), sytuacją pandemii COVID-19 (9,9%), a także odnosiły się do wymiany poglądów (8,3%) lub relacji z innymi ludźmi (8,1%). Rzadziej studenci biorący udział w badaniu rozmawiali na temat problemów (7,9%), przyszłości (7,4%), sytuacji społeczno-ekonomicznej w kraju i na świecie (6,1%), zainteresowań (6,1%) oraz polityki (5,0%). Natomiast ich dyskusje z innymi ludźmi najrzadziej poświęcone były pracy i sprawom zawodowym (4,5%), pieniądзом (2,7%) oraz innym kwestiom (0,2%), w gronie których wymieniali oni: wiarę oraz sprawy religijne, zdrowie, wspomnienia, gry oraz wymianę memów. O ile młodsza młodzież

akademicka częściej prowadziła rozmowy na temat spraw studenckich (18–20 lat – 23,9%; 25 lat i więcej – 19,3%), a tyle ich starsi koledzy i koleżanki częściej oddawali się w nich pracy i kwestiom zawodowym (18–20 lat – 2,6%; 25 lat i więcej – 8,0%). Różnice w obszarach poruszanych w czasie konserwacji są także dostrzegane u osób studiujących określone dyscypliny wiedzy. Studenci nauk inżynieryjno-technicznych najczęściej z pozostałych grup poświęcali swoje rozmowy zainteresowaniom (8,2%) i wymianie poglądów (9,4%), studenci nauk medycznych i o zdrowiu – sprawom studenckim (25,0%) i sytuacji pandemii COVID-19 (10,8%), studenci nauk teologicznych – relacjom z innymi ludźmi (10,7%) i sprawom zawodowym (9,9%), zaś studenci nauk związanych ze sztuką – przyszłości (8,1%) i polityce (6,2%). Nie dziwi fakt, iż młodzież akademicka aktywna zawodowo, częściej wymieniała swoje myśli z innymi ludźmi na temat pracy zawodowej (9,6%), niż osoby oddające się wyłącznie studiowaniu (1,8%). Podobną prawidłowość można zaobserwować w przypadku studentów, którzy przypisywali bardzo ważne znaczenie relacjom interpersonalnym, ponieważ rozmawiali o nich częściej (9,3%), niż osoby deklarujące, że są one dla nich mało ważne (4,6%). Okazuje się również, iż im respondenci przypisywali większą wartość relacjom, tym częściej w ich rozmowach pojawiały się zagadnienia związane z sytuacją COVID-19 (nieważne – 2,4%; bardzo ważne – 10,2%).

Następne pytanie zadane studentom brzmiało: „Jakie narzędzie do kontaktów pośrednich preferuje Pan/Pani najbardziej?”. Miało ono na celu rozpoznanie, czy istnieje rodzaj komunikatora, który z jakichś względów sprzyja tworzeniu relacji interpersonalnych bardziej, niż pozostałe narzędzia informatyczne. Średnia liczba wskazań respondentów różnych rodzajów narzędzi technologicznych wykorzystywanych w procesie komunikacji wynosiła 2,51. Zgromadzone dane pokazują, że młodzież akademicka najczęściej do budowania więzi międzyludzkich w sposób zapośredniczony wykorzystuje telefony komórkowe (28,4%) lub portale społecznościowe (25,5%), zaś co piąta badana osoba używa do tego celu komunikatorów internetowych z funkcją przesyłania wiadomości tekstowych (21,1%) lub użycia kamery i głosu (19,9%), z kolei co dwudziesta (4,8%) posługuje się pocztą elektroniczną. Jedynie 0,1% badanych zadeklarowało, że korzysta z innego rodzaju narzędzi, wśród których wskazywali oni gry on-line. Warto zauważyć, że większość najczęściej wybieranych przez osoby biorące udział w badaniu komunikatorów pozwala ich użytkownikom na wzajemne widzenie siebie, co mogło stanowić alternatywę dla bezpośrednich kontaktów w czasie przymusowej izolacji społecznej. Spostrzeżenia potwierdzają również dane dotyczące zmiennej „ważność relacji interpersonalnych”. Młodzież akademicka, która określała, że są one dla niej bardzo ważne (21,0%), częściej korzystała z komunikatów z funkcją użycia kamery i głosu, niż badani uznający je za mało ważne (17,3%). Ich deklaracje wskazują, że częściej od pozostałych grup badanych używali poczty elektronicznej do kontaktów z innymi (bardzo ważne – 3,9%; nieważne – 8,7%).

Dyskusja i wnioski

Zgromadzony materiał empiryczny oraz przeprowadzone analizy pokazują, iż sytuacja pandemii COVID-19 oraz związane z nią obostrzenia, przyczyniła się do przeobrażenia jakości relacji interpersonalnych badanej młodzieży akademickiej. Uzyskane zależności statystyczne, co prawda dowodzą tendencyjnego osłabienia poczucia jakości relacji interpersonalnych, jednak należy zauważyć, iż odpowiedzi udzielane przez respondentów ukazują różnorodne zmiany w tym zakresie. Deklarują oni bowiem, że oddalili się od niektórych osób, a zbliżyli do innych lub nawet wskazywali na nadmiar kontaktów z ludźmi, z którymi współdzielili mieszkanie w okresie przymusowej izolacji społecznej. W opinii połowy badanych osób doszło do ich pogorszenia, zaś jedynie co dwudziesty badany dostrzegł poprawę swoich kontaktów z innymi ludźmi. Konieczność zmiany miejsca pobytu przez prawie połowę studentów biorących udział w badaniu w większości przypadków zmusiła ich do powrotu do domów rodzinnych, co (pomimo częstszych spotkań) nie zawsze skutkowało pozytywnymi relacjami z domownikami. Ponowna readaptacja do warunków i zasad życia z rodzicami oraz przymus częstszego pozostawania w domu, stanowiła wyzywanie dla niektórych respondentów. Pomimo to, w czasie pandemii to przede wszystkim więzi z rodzicami stały się alternatywą dla kontaktów z przyjaciółmi i znajomymi ze studiów. Przeniesienie większości kontaktów do przestrzeni zdalnej i utrudnienie spotkań bezpośrednich, przyczyniło się również do zmniejszenia ilości czasu poświęcanego przez badanych na utrzymywanie więzi międzyludzkich.

Uzyskane wyniki badań korespondują z innymi dociekaniami empirycznymi ukierunkowanymi na rozpoznanie doświadczeń ludzi w czasie pandemii koronawirusa. Raport z badań *Życie codzienne w czasach pandemii* przeprowadzonych przez pracowników Wydziału Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wskazuje, że zdecydowana większość respondentów (86,0%) deklarowała unikanie kontaktów z niektórymi grupami osób (dalszymi znajomymi, sąsiadami, sprzedawcami i pracownikami obsługi klienta, członkami dalszej rodziny i bliższymi znajomymi), przy czym młodsze osoby badane ograniczały je rzadziej, niż starsze. Ponadto ponad połowa badanych (63,0%) opowiedziała się za stwierdzeniem, iż wcale nie spotyka się ze swoimi znajomymi (Drozdowski et al., 2020a). W drugim etapie tychże badań kategoria relacji międzyludzkich znalazła się w czołówce obszarów wskazywanych przez respondentów, które w ich opinii ulegną zmianie w wyniku pandemii. Ponad połowa z nich (58,5%) odczuwała niemożność realizacji potrzeb związanych z kontaktami z innymi ludźmi, zaś 7,5% deklarowała przeciążenie nadmiarem kontaktów z bliskimi (Drozdowski et al., 2020b). Według raportu badań na temat zdalnego nauczania w czasie epidemii koronawirusa ponad połowa dzieci i młodzieży biorących w nich udział

opowiedziała się za twierdzeniem, iż ich relacje rówieśnicze przed pandemią były lepsze (Ptaszek et al., 2020). Z kolei wyniki sondaży *Młodzi w czasie epidemii* (Grzelak et al., 2020a; Grzelak et al., 2020b) ukazują, że czynnikiem najbardziej uciążliwym dla respondentów w czasie przymusowej izolacji społecznej był brak spotkań z przyjaciółmi i rówieśnikami (78,0%). Z deklaracji tej samej grupy badanych osób wynika, iż trzech na czterech z nich utrzymuje kontakt z przynajmniej jednym znajomym poza zajęciami związanymi z edukacją zdalną (75,6%). Ponadto, co drugi (53,0%) nastolatek dostrzega pozytywne zmiany w funkcjonowaniu swojej rodziny, takie jak: spędzanie ze sobą większej ilości czasu, tworzenie relacji opartych na bliskości i zrozumieniu, czy podejmowanie wspólnych aktywności.⁸

Młodzi urodzona po 1995 roku określana jest mianem Pokolenia Z, którego jedną z cech charakterystycznych jest tendencja do lokowania części relacji społecznych w przestrzeni wirtualnej (Euromonitor International, 2011). Można by się zatem spodziewać, iż konieczność budowania więzi interpersonalnych za pomocą narzędzi nowoczesnej technologii spowodowana wprowadzonymi obostrzeniami związanymi z pandemią COVID-19 nie będzie stanowić dla niej wyzwania. W obecnym czasie na znaczeniu zyskują słowa E. Karmolińskiej – Jagodzick, zgodnie z którymi „dla współczesnego człowieka nie jest trudnością objęcie swoją decyzyjnością ani perspektywy temporalnej, ani sferycznej, a jednocześnie najbardziej prozaiczne i bazalne odruchy wynikające z natury ludzkiej, takiej jak podejmowanie i utrzymywanie bliskich relacji z drugim człowiekiem, stają się największą trudnością współczesnego «postczłowieka»” (Karmolińska-Jagodzick, 2019, p. 8). Poluzowanie obostrzeń, co prawda pozwala na swobodniejsze utrzymywanie kontaktów społecznych, jednak nie niweluje ryzyka zdrowotnego związanego z zakażeniem koronawirusem, co sprawia, że nie wszystkie osoby chętnie nawiązują ze sobą relacje.

Wzrastające znaczenie niepewności, które przenika do wszystkich sfer egzystencji jednostki, staje się nieodłącznym atrybutem współczesnej rzeczywistości. W myśl tezy Z. Baumana „świat ponowoczesny przymierza się do ewentualności życia z niepewnością *na stałe*; do warunków na zawsze już niepewnych, i to taką niepewnością, jakiej zredukować żadną miarą się nie da” (Bauman, 2000, p. 48). W tych okolicznościach, warto podjąć refleksję nad przyszłością relacji międzyludzkich młodzieży akademickiej, w tym także relacji z osobami, z którymi studiuje w okresie edukacji zdalnej. Staje się ona przyczynkiem do zadawania pytań o jakość kontaktów rówieśniczych, w tym w szczególności w przypadku młodych

.....

⁸ Warto zaznaczyć, iż młodzież biorąca udział w badaniu miała od 13 do 19 lat. Zdecydowana większość nastolatków w tym wieku współdzieli swojego gospodarstwo domowe z rodzicami. W przypadku młodzieży akademickiej, która bardzo często mieszka poza domem w czasie studiów, tworzenie bliskich relacji z rodzicami może być utrudnione. Zadanie to stanowi szczególne wyzwanie dla osób, które osiągnęły niezależność emocjonalną od rodziców i z powodu pandemii koronawirusa zostały zmuszone do powrotu do domu rodzinnego. Readaptacja do obowiązujących w nim zasad, stylu życia i form wspólnego spędzania czasu nie należy do najłatwiejszych.

ludzi rozpoczynających studia w trybie on-line oraz przyszłość całej wspólnoty akademickiej. Komunikacja międzyludzka stanowi bowiem istotny element życia człowieka, jej jakość oddziałuje na poczucie jego własnej wartości oraz pozwala dookreślić powiązania ze światem. Prawidłowość ta czyni zagadnienie relacji międzyludzkich kluczowym w obliczu dynamicznej rzeczywistości pandemii COVID-19, ponieważ w znaczącej mierze determinuje przyszłość ogółu więzi społecznych.

**Abstract: On the need to strengthen interpersonal relations
in times of the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic
– reports from research involving academic youth**

The situation of the SARS-CoV-2 virus pandemic and the resulting legal regulations aimed at preventing the spread of the COVID-19 disease caused by it were not without significance for the quality of human life. Various socio-economic restrictions, including the order of forced social isolation, which with its most restrictive form in Poland adopted from the second half of March to May 2020, significantly limited people-to-people contacts. Consequently, many areas of human activity have been transferred to the Internet space. This change also affected the academic youth, who switched to the remote education mode, which was another difficulty on the way to maintaining direct relationships with other people. The article presents the results of empirical research on the quality of interpersonal relationships among adolescents studying in a stationary mode during COVID-19. An online survey was used in the study, and 2,285 respondents took part in it. The collected material, which was subjected to statistical analysis, proves that in the opinions of the surveyed academic youth there has been a decline in the quality of interpersonal contacts. Among the factors determining the satisfaction of respondents with interpersonal ties, one can indicate, inter alia: their importance for them, the form of their maintenance and the place of stay during the pandemic. The obtained results allow us to conclude that the necessity to build relationships in an indirect manner does not contribute to their quality.

Key words: SARS-CoV-2 coronavirus pandemic, academic youth, interpersonal relations.

Bibliografia

- [1] Arnett J.J., 2000, Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties, *American Psychologist*, 55, 469–480.
- [2] Babbie E., 2008, *Podstawy badań społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [3] Bauman Z., 2000, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa: Wydawnictwo Sic!.
- [4] Flum, H., 1994, Styles of identity formation in early and middle adolescence. Genetic, Social, and *General Psychology Monographs*, 120, 435–467
- [5] Giuchard J., 2007, Transition, In: J. Guichard, M. Huteau (Ed.), *Orientation et insertion professionnelle. 75 concepts clés*, Paris: Dunod.
- [6] Góral E., 1996, (Eds.), *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, T. 3, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- [7] Havighurst, R.J., 1981, *Developmental tasks and education*, New York: McKay.
- [8] Heitzman J., 2020, Wpływ pandemii COVID-19 na zdrowie psychiczne, *Psychiatria Polska*, 54(2), 187–198.
- [9] Kaczmarczyk S., 2018, Zalety i wady metod zbierania danych przez internet w badaniach marketingowych, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, seria Organizacja i Zarządzanie, 129, 187–200.
- [10] Kanclerz B., 2015, *Orientacje życiowe młodzieży akademickiej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- [11] Karmolińska-Jagodzik E., 2019, *Dialogi międzygeneracyjne – komunikacja młodzieży z rodzicami*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- [12] Kozak A., 2010, *Proces grupowy. Poradnik dla trenerów, nauczycieli i wykładowców*, Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- [13] Luyckx, K., Schwartz, S.J., Goossens, L., & Pollock, S., 2008, Employment, sense of coherence and identity formation: Contextual and psychological processes on the pathway to sense of adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 23(5), 566–591.
- [14] Marcia, J.E., 2002, Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity, International Journal of Theory and Research*, 2(1), 7–28.
- [15] Maslow, A., 1970, *Motivation and personality* (2nd ed.). New York: Harper and Row.
- [16] Mąciak R., 2014, Ankiety internetowe w percepcji osób korzystających i niekorzystających z nich w pracy zawodowej, *Studia Ekonomiczne*, 195, 125–139.
- [17] Myszka-Strychalska L., 2018, Ukierunkowani na karierę? Orientacje życiowe młodzieży z zespół szkół zawodowych, *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 26 (1), 45–64.
- [18] Okoń W., 2007, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- [19] Oleszkowicz, A., & Senejko, A., 2011, Dorastanie. In: J. Trempała (Ed.), *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki* (pp. 259–286). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [20] Pyżalski J., 2020, Co jest obecnie ważne, a co mniej w działaniach szkół i nauczycieli?, In: J. Pyżalski (Ed.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele* (pp. 25-27), Warszawa: EduAkcja.
- [21] Skibińska B., 2017, „Skazani na samotność?” O konsekwencjach izolacji społecznej w wybranych jej Kontekstach. *Studia Edukacyjne*, 44, 265–284.
- [22] Weinberger M.F., Zavisca J.R., & Silva J.M., 2017, Consuming for an Imagined Future: Middle-Class Consumer Lifestyle and Exploratory Experiences in the Transition to Adulthood, *Journal of Consumer Research*, 2(44), 332–360.

Źródła internetowe

- [23] Drozdowski R., Frąckowiak M., Krajewski M., Kubacka M., Luczys P., Modrzyk A., Rogowski Ł., Rura P., Stamm A., 2020b, *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z drugiego etapu badań*, Poznań, Retrived 12 September 2020 from http://socjologia.amu.edu.pl/images/pliki/dokumenty/Do_pobrania/Zycie_codzienne_w_czasach_pandemii_Raport_z_drugiego_etapu_badan_wersja_skrzocona.pdf.
- [24] Drozdowski R., Frąckowiak M., Krajewski M., Kubacka M., Modrzyk A., Rogowski Ł., Rura P., Stamm A., 2020a, *Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z pierwszego etapu badań*, Poznań Retrived 12 September 2020 from http://socjologia.amu.edu.pl/images/pliki/r%C3%B3znych_prezentacje_etc/%C5%BBycie_codzienne_w_czasach_pandemii_-_Wydzia%C5%82_Socjologii_UAM_-_WWW.pdf.

- [25] Grzelak S., Siellawa Kolbowska E., Łuczka M., Trafny M., Grzelak A., 2020a, *Młodość w czasie epidemii*. Cz. 1, Raport z badań „AKCJA NAWIGACJA – chroń siebie, wspieraj innych”, Warszawa: Instytut Profilaktyki Zintegrowanej, Retrieved 13 September 2020 from https://www.ipzin.org/images/dokumenty/RAPORT_Modziez_w_czasie_epidemii_2020_IPZIN.pdf
- [26] Grzelak S., Siellawa Kolbowska E., Łuczka M., Trafny M., Grzelak A., 2020b, *Młodość w czasie epidemii. Komu jest najtrudniej?*, Cz. 2, Raport z badań „AKCJA NAWIGACJA – chroń siebie, wspieraj innych”, Warszawa: Instytut Profilaktyki Zintegrowanej, Retrieved 13 September 2020 from https://www.ipzin.org/images/dokumenty/RAPORT_Modziez_w_czasie_epidemii_Komu_jest_najtrudniej_2020_IPZIN_Czesc_2.pdf. <https://uniwersyteckie.pl/nauka/koronawirus-zycie-codzienne-w-czasie-pandemii>
- [27] Euromonitor International, 2011, Make Way for Generation Z: Marketing to Today's Tweens and Teens.: Strategy Briefing, Retrieved 13 September 2020 from <https://oaltabo2012.files.wordpress.com/2012/03/make-way-for-generation-z1.pdf>
- [28] MEN [Ministry of National Education], 2020, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020 poz. 410). Retrieved 10 September 2020 from <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000410>.
- [29] MNiSW [Ministry of Science and Higher Education], 2020, Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020 poz. 405). Retrieved 10 September 2020 from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000405>.
- [30] Ptaszek G., Dębski M., Bigaj M., Pyżalski J., Stunża G., 2020, *Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Edukacji Medialnej, Fundacja Dbam o Mój Zasięg i Fundacja Orange, Retrieved 13 September 2020 from https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/06/Badanie-zdalnenauczanie_org_prezentacja.pdf.
- [31] MNiSW [Ministry of Science and Higher Education], 2018, Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. 2018 poz. 1818). Retrieved 13 September 2020 from <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001818>